

ERIARVOISUUDEN PELIÄ VII- MEISEEN HENGENVETOON¹

Kiira Järvisilta, *VTM, sosiologia, Turun yliopisto*

Corey M. Abramson. *The End Game: How Inequality Shapes Our Final Years*. Harvard University Press, Cambridge Mass. 2015, 256 s.

Arizonan yliopiston sosiologian apulaisprofessori Corey M. Abramsonin tutkimukselliset kiinnostuksen kohteet liittyvät eriarvoisuuden, kulttuurin ja terveyden yhteyksiin elämänkaaren eri vaiheissa. *The End Game* keskittyy siihen, miten sosiaalinen eriarvoisuus, kulttuuriympäristö ja terveydentila ovat yhteydessä ikääntyneiden mahdollisuuksiin Yhdysvalloissa. Teoksessa tarkastellaan, kuinka nämä eriarvoisuuden osatekijät heijastuvat ikääntyneiden jokapäiväiseen toimintaan ja millaisia konkreettisia esiintymismuotoja ne arjessa saavat. Tärkeä kysymys on se, missä määrin korkea ikä itsessään ja siihen liittyvät arkiset sekä symboliset tekijät muodostavat omanlaisensa eriarvoisuuden ulottuvuuden.

Teos on etnografinen tarkastelu, jossa ikääntyneiden kokemia haasteita tarkastellaan urheilumaailman inspiroimasta näkökulmasta. Se on jaettu neljään päälukuun pallopeleistä tuttujen osa-alueiden mukaan. Eriarvoisuutta teoksessa tarkastellaan pelaajien, pelin sääntöjen, jaettujen haasteiden, pelikentän, pelistrategian sekä joukkueen toiminnan näkökulmista.

Abramsonin mukaan sosiaalinen eriarvoisuus muodostuu vastaavista elementeistä ja sitä tulee tarkastella yhtenäisenä kokonaisuutena. Hän on kerännyt tutkimusaineistonsa kahden ja puolen vuoden havainnointijakson aikana neljästä toisistaan poikkeavasta Pohjois-Carolinassa sijaitsevasta naapurustosta. Kaksi naapurustoista oli selkeästi köyhiä ja kahdessa muussa asui pääasiassa keskiluokkaista väestöä. Kirjassa neljän eri naapuruston vertailu ja kustakin nostetut esimerkit tuovat ikääntyneet hyvin lähelle lukijaa. Varsinaisten päälukujen ja johdannon sekä johtopäätösluvun lisäksi teoksessa on erillinen kuvaus tutkimuksen metodologisesta toteutuksesta.

Teoksen alussa perustellaan, miksi lopuelämän peli on merkityksellinen tutkimuskohde ja miten pelien analogia sopii tähän teemaan. Sosiaalinen eriarvoisuus ei poistu elämän edetessä. Ikääntyneiden eriarvoisuuteen liittyy omia tyyppiäpiirteitään. Teos esittelee kaksi merkittävää perustelua sille, miksi ikääntyneiden tutkimus sosiaalisen eriarvoisuuden näkökulmasta on tärkeää. Ihmiset haluavat elää ja elävät jo pidempään kuin koskaan ennen. Esimerkkinä Yhdysvalloissa ikääntyneet ovat merkittävä väestöryhmä. Lisäksi ikääntyneiden eriarvoisuuden tarkastelu on tutkimuksellisesti ainutlaatuisia ja alihyödynnetty näkökulma, jota selvittämällä on mahdollista saavuttaa uudenlaisia havaintoja eriarvoisuudesta.

Kussakin pääluvussa keskitytään yhteen niin sanottuun pelin osatekijään. Pelaajaksi pääseminen eli mahdollisuus ikääntyä ja olla vanha, on ensimmäinen eriarvoisuuden ulottuvuus. Lukui-

sin erilaisin henkilötarinoin teoksessa korostetaan sitä, miten ikääntyminen itsessään pitää sisällään epätasa-arvoisuutta. Erilaisista taustoista ja sosioekonomisesta asemasta riippuen ikääntyneet kohtaavat kuitenkin esimerkiksi samanlaisia fyysisiä muutoksia. Neljän eri naapuruston tarkastelun avulla teoksessa on syvennytty pohtimaan myös sitä, miten rotu ja sukupuoli ovat kiinteästi osa niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat pelaajana toimimiseen elämän pelin viimeisissä vaihdoissa.

Jotta peliä voidaan pelata, tarvitaan siihen yhteisesti sovittu pelikenttä. Sosiaalinen eriarvoisuus ei ikääntyessä katoa, vaikka pelaajat jakavat tiettyjä luontaisia ominaisuuksia. Pelikenttä ei kuitenkaan ole kaikille samanlainen. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi materiaalien resurssien ja vaurauden jakautumista epätasaisesti yksilöiden sekä naapurustojen välillä.

Asuinalueen resurssit ja olosuhteet voivat kasvattaa tai torjua sosiaalista eriarvoisuutta. Rikkaimmissa naapurustoissa mahdollisuudet liikkumiseen, aktiviteetteihin ja asiointiin olivat monipuolisista ja täsmällisesti organisoituja. Köyhemmissä naapurustoissa ylityspääsemättömäksi ongelmaksi saattoi sen sijaan muodostua asuintalon hissittömyys, heikot julkisen liikenteen yhteydet ja toimintaryhmien lakkauttaminen. Myöskään yksilöllisten resurssien merkitystä ei teoksessa unohdeta. Niiden katsotaan tuovan etua naapuruston resurssien hyödyntämiseen.

Kahdessa viimeisessä luvussa tarkastellaan peliin liittyviä strategioita ja verkostojen vaikutusta pelissä menes-

tymiseen. Pelistrategiat eli esimerkiksi tavat, kulttuuriset käsitykset, motivaatio ja henkiset resurssit kehittyvät elämänkulun aikana. Abramson erottaa teoksessaan kaksi erilaista motivaatiotekijää siihen, miten elämään ja sen loppumiseen suhtaudutaan. Näitä tekijöitä luonnehditaan keholliseksi säilymiseksi (bodily preservation) ja nautinnon maksimoinniksi (maximizing enjoyment). Vaikka elämäkokemukset ja motivaatiotekijät eivät puhtaasti ole luokkaan sidottuja, teoksessa muistutetaan siitä, miten tiedolliset ja kulttuuriset resurssit jakautuvat epätasaisesti yhteiskunnassa. Pysäyttävänä esimerkkinä kerrotaan kahdesta naisesta, jotka molemmat sairastavat rintasyöpää. Toinen on motivoitunut hoitoihin, toisella taas henkiset resurssit eivät riitä hoidoissa käynteihin.

Verkostojen merkitys strategian toteuttamisessa on suuri. Ikääntyessä ne verkostot, joita elämän aikana on muodostettu, muuttuvat. Ystävät ja perheenjäsenet menehtyvät ja uusien verkostojen luominen vaikeutuu. Verkostojen supistuminen ei kuitenkaan vaikuta kaikkiin samalla tavalla. Teoksessa on oivaltavasti todettu, että merkitystä ei ole vain sillä kenet tuntee, vaan myös sillä, mikä merkitys ihmissuhteella on. Verkostoihin liittyy läheisesti myös avunsaanti. Apu voi olla henkilöiden välillä vastavuoroista ja velvoitteellista. Apu voi olla myös vaihtokauppan perustuvaa toimintaa. Eri naapurustoissa auttamisen muodot esiintyivät eri tavoin. Ei ole yllättävää, että verkostojen vaikutusta sosiaaliseen eriarvoisuuteen kuvaillaan monimutkaiseksi, ehdolliseksi ja enemmän eriarvoisuutta tuottavaksi kuin usein ajatellaan.

Teoksen päätteeksi aiemmin esitettyjä jokapäiväisiä tapahtumia käsitellään suhteessa Yhdysvalloissa käytävään keskusteluun eriarvoisuudesta ja pohditaan, millaisiin jatkotoimenpiteisiin olisi syytä ryhtyä. Koska teoksessa on keskitytty arjen havaintojen kuvailuun, poliittinen päätöksenteko ja Yhdysvalloissa toimiva moniulotteinen sekä lähtökohtaisesti epätasa-arvoinen sosiaali- ja terveystaloudenjärjestelmä jäävät vähemmälle huomiolle. Yhteenvedossaan Abramson listaa kuitenkin kymmenen huomiota, jotka olisivat merkityksellisiä loppuelämän pelin tasan arvon lisäämisen kannalta. Tutkijoille ja päättäjille suunnattuja ohjeita ovat esimerkiksi aineistojen kehittäminen mikro- ja makrotasolla, elämäntapa- ja elämäntilanteiden vakiinnuttaminen sosiaalisen eriarvoisuuden tutkimukseen, rahoituksen ja taloudellisten tekijöiden tarkastelu ja kehittämistyö sekä palvelujen organisoinnin puutteen korjaaminen.

Teos on mielenkiintoinen kuvaus ikääntyneiden amerikkalaisten jokapäiväisestä arjesta eriarvoisuuden pelikentällä. Kukaan ei voine kiistää, ett-eikö ikääntyneiden eriarvoisuus olisi ajankohtainen teema myös Suomessa. Ikääntyneet eivät ole yhtenäinen ryhmä, jossa kaikki jakaisivat samat resurssit. Ikääntyminen itsessään on sosiaalisia riskejä kasvattava tekijä, mutta tässä teoksessa on kiitettävästi tartuttu siihen, kuinka eriarvoisessa asemassa ikääntyneet ovat suhteessa toisiinsa. Teoksessa on onnistuttu lukuisin esimerkein selkiyttämään eriarvoisuuden pelikenttää erittäin lukijaystävällisellä tavalla.

Synkstä aiheestaan huolimatta teos on piristävä ja mukaansatempaava. Se

on loistava osoitus siitä, että sosiaalisen eriarvoisuuden tutkimuskenttä tarvitsee monimenetelmäistä tutkimusta eri elämäntapa- ja elämäntilanteista. Teosta voin lämpimästi suositella kaikille ikääntymisen ja eriarvoisuuden yhtymäkohdista kiinnostuneille. Uskon, että kirja haastaa sekä tieteentekijöitä että aiheesta ylipäättään kiinnostuneita pohtimaan, onko eriarvoisuuden tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa kiinnitetty riittävästi huomiota ikääntyneeseen väestöön ja sen kokemuksiin eriarvoisuudesta.

VIITE

1 Kaikki tämän numeron kirja-arviot on kirjoitettu osana Turun yliopiston sosiologian opintojen Eriarvoisuus -teemaseminaaria

TULOEROJEN JA TERVEYDEN ERIARVOISUUDEN IKUINEN MYSTEERI

Vesa-Matti Paasivaara, *VTM*, *Projektitutkija, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto*

Andreas Bergh, Therese Nilsson & Daniel Waldenström: *Sick of Inequality? An Introduction to the Relationship between Inequality and Health*, Edward Elgar, Cheltenham. 2017, 168 s.

Taloustieteellisen taustan jakavat Andreas Bergh, Therese Nilsson ja Daniel Waldenström pureutuvat teoksessaan eriarvoisuuden ja terveyden välisen suhteen mysteeriin. Heidän fokuksessaan on niin sanottu tulojen eriarvoisuuden hypoteesi, jonka mukaan tuloeroilla on vahva itsenäinen yhteys terveyteen. Perusväittäämä on, että tu-

lojen epätasa-arvoisuus johtaa moniin terveyden negatiivisiin lopputulemiin. Asialle on paljon tutkimusnäyttöä, mutta Bergh työtovereineen haluaa osoittaa, että tuloerojen yhteys terveyteen on huomattavasti monimutkaisempi ilmiöiden kokonaisuus kuin esimerkiksi Wilkinsonin ja Pickettin *The Spirit Levelin* kaltaisten bestsellereiden suoraviivaiset päättelyt antavat olettaa.

Kirjalla on kolme funktiota. Ensimmäkin kirja on nimensäkin mukaisesti johdatus aiheeseen. Tekstin edetessä käy selväksi, että kirjoittajat haluavat kuljettaa pedagogista otetta mukanaan. Kirja etenee johdonmukaisesti fundamentaalisten kysymysten saattelmana syvemmälle terveyden eriarvoisuuden tutkimusmaailmaan. Toiseksi kirja on metodologinen kritiikki, josta huokuu taloustieteellinen viehtymys ihmiselämän matemaattiseen ja tilastolliseen mallintamiseen. Kirjoittajat esittävätkin viiltäviä omakätisiä tutkimusanalyysuja ja tuovat esiin aiheen tutkimukseen liittyvää problematiikkaa. Kolmanneksi kirjoittajat esittävät laajan tutkimuskatsauksen aihepiiriä koskevasta tutkimuksesta. Katsaus osoittaa, että eri tutkimus- ja mittaukset tarjoavat varsin ristiriitaisen kuvan tuloerohypoteesin toteutumisesta. Laajasta tutkimuksesta huolimatta ydinkysymys jää usein avoimeksi: Miksi tuloerojen epätasa-arvoisuus aiheuttaa terveyden heikkenemistä? Kirjoittajat rohkenevat jopa kysyä, onko eriarvoisuus aina pahasta.

Kirjan alkupuolella kirjoittajat kertovat, millä tavoin terveyttä ja eriarvoisuutta voidaan mitata. Terveyttä voidaan mitata objektiivisin (esim. kuolleisuus) tai subjektiivisin osoittimin (esim. koettu

terveys) eri konteksteissa, kuten maiden välillä, maakohtaisesti, alueittain tai paikallisesti. Eriarvoisuuden mittaaminen on puolestaan jo monimutkaisempi asia, kun selittävänä muuttujana ovat terveyserot. Lopulta päädytään kysymykseen, mitä tilastollista mittaria voidaan käyttää. Kirjoittajat keskittyvät Gini-kertoimen analysointiin, mutta havainnollistavat myös, millä tavoin eri mittarit tuottavat jopa päinvastaisia arvoja, kun testataan erilaisia tulon jakautumisen malleja.

Kirjan edetessä päästään käsiksi tutkimuksellisen problematiikan ytimeen. Kirjoittajat esittelevät selkein esimerkein, millaisia virhepäätelmien riskejä tutkimukseen usein liittyy. Terveyden eriarvoisuuden tutkimuksessa kausaalisuuden suunnan päättelemineen on usein vaikea pala. Myös niin sanotut väärät korrelaatiot ovat mahdollisia, jolloin yhteyden taustalla saattaa olla jokin kolmas muuttuja, jota ei ole huomattu. Virhepäätelmä tapahtuu usein myös silloin, kun efektikokoja katsotaan läpi sormien. Kirjoittajat esittävät erinomaisia konkreettisia esimerkkejä tällaisista tilanteista. Lisäksi he havainnollistavat omilla analyysiesimerkeillään, millä tavoin tuloerojen negatiivinen yhteys terveyteen muuttuu, kun tehdään erilaisia tilastollisia malleja.

Tuloerojen eriarvoisuuden hypoteesi näyttäisi todentuvan, kun vertaillaan vaikkapa maita ilman kontrollimuuttujia. Yhteys heikentyy kuitenkin rajusti, kun makrotasolta tullaan alemmas ja malleihin sisällytetään erilaisia maakohtaisia tai yksilötason muuttujia. Yllättäen voidaankin huomata, että joissakin tapauksissa laajat tuloerot vaikuttavat

itse asiassa positiivisesti terveyteen. Lopulta päädytään tärkeän virhepäätelmän äärelle, jota kutsutaan ekologiseksi virhepäätelmäksi. Virhepäätelmä on mahdollinen, kun yksilötason päätelmiä tehdään kollektiivitaso korrelaatioista. Esimerkiksi väestötason tulonjakautumista kuvaavilla tilastoilla ei voida argumentoida, että tuloerot johtavat suoraan erilaisiin sairauksiin, kuten liikalihavuuteen. Sairauksien taustalla on useimmiten erilaisia yksilöllisiä muuttujia, kuten ikä, elintavat, ammatti tai vaikkapa asuinalue, jotka selittävät tarkemmin sairauksien syitä. Kirjoittajat havainnollistavat jälleen vakuuttavasti erilaisin mallein, miten ekologinen virhepäätelmä voi ilmetä.

Kirjan loppupuolen kirjallisuuskatsaukseen sisältyy niin objektiivisia kuin subjektiivisia osoittimia mittaavia sekä maidenvälisiä että maakohtaisia tutkimuksia. Kirjoittajat summaavat, että evidenssi tuloerojen hypoteesille jää hämmästyttävän ristiriitaiseksi. Tuloerojen hypoteesia yksiselitteisesti tai osittain tukevia tutkimuksia esiintyi erityisesti subjektiivisia osoittimia mittaavissa tutkimuksissa. Objektiivisia osoittimia mittaavissa tutkimuksissa tuloerojen negatiivinen yhteys kuolleisuuteen pystyttiin havaitsemaan vain muutaman tutkimuksen kohdalla. Katsaukseen sisältyi myös tutkimuksia, joiden mukaan tuloeroilla on positiivinen vaikutus terveyteen. Kirjoittajat ovat selvästi harmissaan, että vain ani harva tutkimus on tarjonnut tekijöilleen kausaaliin tulkintoihin taipuvia tuloksia.

Millaisia mysteerin taustalla olevia mekanismeja sitten tulisi tulevaisuudessa huomioida tarkemmin aiheen tutki-

muksessa? Kirjoittavat esittävät, osittain Wilkinsonia ja Pickettiä mukaillen, viisi mahdollista mekanismia, jotka voivat olla tuloeroista muodostuvien terveyserojen taustalla. Ensinnäkin taustalla voi olla sosiaalinen vertailu. Ihmiset ovat taipuvaisia vertaamaan itseään muihin ja saattavat kokea oman terveytensä heikoksi suurten tuloerojen vallitessa. Taustalla voi olla myös sosiaalinen luottamus. Eriarvoisuus alentaa yleistä luottamusta ja vahvistaa individualismia sosiaalisen koheesion ja kansanterveyden kustannuksella. Vaihtoehtona voivat olla myös poliittiset mekanismit. Epätasa-arvoisissa yhteiskunnissa saatetaan laiminlyödä esimerkiksi julkista terveydenhuoltoa. Lisäksi väkivalta ja rikollisuus kukoistavat tyypillisimmin epätasa-arvoisissa yhteiskunnissa. Viimeisenä kirjoittajat ehdottavat ostovoima-efektiä. Suurten tuloerojen maisa terveyspalvelut ovat kalliita, jolloin matalatuloiset – palveluita usein eniten tarvitsevat – jäävät palveluiden ulkopuolelle.

Voin lämpimästi suositella kirjaa. Teos on kompakti opas esimerkiksi aiheeseen perehtyvälle ja jonkin verran tilastollisia menetelmiä hallitsevalle opiskelijalle. On vaikea keksiä myöskään syytä, miksi aiheen parissa työskentelevän tutkijan ei kannattaisi teosta selata läpi. Se pakottaa pohtimaan tutkimukseen liittyviä fundamentaalisia kysymyksiä, mutta tarjoaa parhaimmillaan myös apuvälineitä metodologisiin umpikujiin. Ehdotonta lisäarvoa tuo kirjan varsin laaja, mutta tiivistetty tutkimuskatsaus, joka on myös taulukoitu liitteeksi. Sitä voisi luonnehtia jopa palvelukseksi aiheen parissa aloittavalle tutkijalle, kun aikaisempaa tutkimusta aletaan haaru-

koimaan tai tutkimusasetelmaa pystytetään. Teoksen erityinen vahvuus on sen helppolukuisuus ja miellyttävä ulosanti. Teos on tyylipuhdas näyte tieteellisen ja populaarin tiedon liitosta. Paino on kuitenkin selvästi ensimmäisessä. Tarina etenee sujuvasti hyvillä esimerkeillä, mutta tarjolla on myös haastetta hokottimille.

Kompaktius on myös osaltaan teoksen heikkous. Ajoittain ajaututaan sivuamaan esimerkiksi muita tuloeroihin ja terveyteen liittyviä hypoteeseja, mutta ne jäävät valitettavan irrallisiksi pintaraapaisuiksi. Sama koskee myös kirjoittajien esittämää viittä mahdollista mekanismia. Eikö aiheista ole mukana olemassa enempiä teoksen tekstirivejä ansaitsevia tutkimuksia? Vai hautovatko kirjoittajat jo seuraavaa ”suurta tulemistä”? Kirjoittajat liittyvät ruotsalaiseen, 2010-luvun alkupuolen, ambition kritisoimaan muun muassa Wilkinsonia ja Pickettiä, mutta teos päättyy lopulta oman kritiikkinsä kohtaloon. Tulosten epätasa-arvolla on nähtävästi negatiivinen vaikutus terveyteen, mutta taustalla on jotakin, mitä emme täysin näe. Niinpä mysteeri jää edelleen ratkaisemattomaksi.

SOPUISASTI KOHTI KOHTUULLISEMPAA TALOUSJÄRJESTELMÄÄ

Jenni Saarenketo, *VTK, sosiologian opiskelija, Turun yliopisto*

Chuck Collins: *99 to 1. How wealth inequality is wrecking the world and what can we do about it.* Berrett-Koehler Publishers, San Francisco. 2012, 150 s.

Varallisuuden eriarvoisuus on yhteiskunnallista vakautta uhkaava ongelma, jonka ilmenemistä ja ratkaisemisen tärkeyttä Chuck Collins tarkastelee teoksessaan *99 to 1* -viitekehityksen kautta. Varakkain yksi prosentti on kasvattanut taloudellista välimatkaansa muuhun väestöön nähden ja voimasuhteiden epätasapaino vaarantaa koko järjestelmän vakauden. Teoksen pääviesti löytyy siis jo otsikosta, joka ohjaa lukijaa pohtimaan myös keinoja tilanteen korjaamiseksi. Helppolukuisesti tehty katsaus pyrkii vakuuttamaan lukijansa paitsi ilmiön kriittisyydestä, myös siitä, että talous on ihmisten luoma ja siten muutettavissa oleva järjestelmä.

Collinsin mukaan Wall Streetin eriarvoisuuskone on perimmäinen tuloero- ja tuottava järjestelmä. Noin 300:sta suurimmasta yrityksestä, suuryritysten toimitusjohtajista, lobbareista ja yksityishenkilöistä muodostuva verkosto muokkaa sääntöjä itselleen mieluisammaksi. Vaivaa, rahaa ja henkilökohtaisia verkostoja säästelemättä koneisto edistää verohelpotuksia ja valtion maksamia yritystukia, vastustaa säätelyä ja valvontaa sekä kannattaa rajoittamatonta luonnonvarojen ja veroparatiisien käyt-

töä. Poliittista vaikutusvaltaa tehostaa mediaympäristön ja julkisen keskustelun tehokas hallinta. Meritokratian idea menestyksen ja kyvykkyyden yhteydestä on sisäistetty hyvin, joten tuloeroja ei pahemmin karsasteta, eivätkä eriarvoisuuden kasvuun liittyvät ongelmat saa medianäkyvyyttä. Sukupolvien välinen liikkuvuus on pienintä juuri Yhdysvalloissa, mutta vähävaraisetkin antavat tukensa rikkaiden verohelpoituksille pitääkseen kiinni amerikkalaisesta unelmasta.

Työntekijöille maksettavat reaali-palkat ovat useamman vuosikymmenen ajan laahanneet perässä ja joka neljännen kotitalouden nettoarvo on enintään nolla. Aiemman elintason ylläpitäminen on yhä työläämpää ja kun työmarkkinat vuoden 2008 talouskriisin jälkeen jämähtivät, lainarahankin tarjonta romahti. Markkinatalouden valtaapitävät rummuttavat yritysten tukemista ja talouden kasvua arvostavat poliitikot korostavat suuryrityksille suotuisan verotuskäytännön tärkeyttä. Työllisyyden kannalta tärkeimmät, alle 500 työntekijän yritykset, eivät kuitenkaan pääse tästä hyötymään. Kivijalkaliikkeet ja tavalliset yritykset joutuvat maksamaan veronsa eivätkä pysty fuskaamaan siirtohinnoittelulla tai veroparatiisijärjestelyillä.

Collins korostaa, että markkinatalouden toimijoistakin vain harva hyötyy sääntöjen muuttamisesta. Tilastollisen aineiston tukemana käydään läpi talouden suuria linjoja 1800-luvun lopulta alkaen ja nähdään, miten maailmantalouden tilanteessa ennen vuoden 1930 taantumaa ja vuoden 2008 talouskriisiä oli useita keskeisiä yhtäläisyyksiä.

Suuryritysten toimitusjohtajien palkat voivat olla monisatakertaisia keski-vertotyöntekijään nähden ja taitavilla järjestelyillä pystytään kuittaamaan tavallisen liikevoiton lisäksi miljardien julkiset yritystuet. Yhdysvaltain verotus on tunnetusti monimutkainen, mutta pöyristyttävänä voidaan jo pitää vaikkapa sitä, että toimitusjohtajien tähtitieteelliset palkkiot saa yritysverotuksessa vähentää tulonhankintakuluina. Yksi prosentti Yhdysvaltain väestöstä hallinnoi yli kolmannesta kaikesta varallisuudesta ja kuusi Amerikan suurinta rahoitusalan yritystä vastaa kooltaan yli 60:tta prosenttia maan tuotannon arvosta. Vähittäiskauppaketju Wallmartin vuotuinen liikevaihto on suurempi kuin Norjan bruttokansantuote.

Teoksessa Collins taustoittaa ja perustelee taloutta koskevat väitteensä huolellisesti. Toinen toistaan hätkähdyttävämpiä esimerkkejä riittää, ja vaikka mittasuhteiden hahmottaminen käy kuilun syentyessä jo kohtuullisen hankalaksi, viesti välittyy hyvin. Nykyinen tilanne uhkaa vaarantaa demokratian ja julkiset palvelut, kansanterveyden ja jopa menestyjien turvallisuuden. Vaikka pörssikursseja katsomalla voisi kuvitella, että talous todella on palannut turvalliseen uomaansa, spekulatiotiloudella on hyvin vähän tekemistä reaali maailman kanssa. Maapallon kantokyvyn tullessa vastaan on välttämätöntä huomioida realiteetit. Globaalissa talousjärjestelmässä palkitaan kuitenkin maat ja yritykset, joiden työntekijöitä ja ympäristöä koskevat standardit ovat heikoimmat. Kun Amazon tai FedEx kiertävät voitokkaasti verotuksen, joku muu joutuu siitä maksamaan, Collins toteaa.

Kirjoittaja esittää teesinsä jo johdannossa ja johtopäätöksiin on helppo yhtyä: muutosta tarvitaan. Sääntöjä täytyy muuttaa, arvot päivittää ja vinoutunut valtatasapaino korjata. Humaanimpia ja kestävämpiä arvoja tarvitaan, jotta talouspoliittiset muutokset voidaan toteuttaa. Collinsin mukaan raha ei itse pysty hillitsemään itseään ja rajoittumaan poliittisen vallan ulkopuolelle – se on kuin alamäkeen virtaavaa vettä, joka ei itse pysty itseään patoamaan. Niinpä maastoa tulee tasoittaa ja pelikenttä raivata reilummaksi. Jopa Suomi on mainittu teoksen kohdassa, jossa kehutaan yhteiskunnan turvaverkkoja ja heikko-osaisista huolehtivaa politiikkaa, vaikka edeltävät hallituskaudet sopisivat ennemminkin havainnollistamaan hyvinvointivaltion purkua ja vähenevien investointien kierrettä. Suomalaisen yhteiskunnan vastineena Wall Streetin koneistoksi voitaneen ajatella erilaisia hyvä veli -verkostoja.

Occupy-liikkeestä, Arabikeväästä ja muista uusista sosiaalisista liikehdinnoista Collins lukee merkkejä orastavasta muutoksesta. Maalaillessaan konkreettisia vaikuttamisen mahdollisuuksia teos jää kuitenkin sopuisasti hieman puolitiehen, eikä lupausta uudenlaisesta talousjärjestelmästä päästä näillä resepteillä vielä lunastamaan. Collinsin kuvaamat toimenpiteet ovat epäilemättä oikeansuuntaisia, mutta ongelmaksi muodostuu aika. Korjausliikkeitä hankaloittaa toki se, että muutokseen tarvittavat resurssit ovat keskittyneet pienelle joukolle. Eliitin näkökulmasta muutos ei kuitenkaan ole toivottavaa, eikä yritystukien purkaminen onnistu Suomessakaan näennäisestä poliittisesta toimeliaisuudesta huolimatta.

Saskia Sassen (2015) on todennut, että finanssitalouteen kietoutuva politiikka ei yksinkertaisesti sovellu todelliseen suunnanmuutokseen. Edes ihanteellisesti toteutuessaan nykyiset ilmastopimukset eivät meneillään olevia ympäristötuhoja juurikaan hidasta.

Collinsin kirja on helppolukuinen selvitys siitä, miten varallisuuden eroja kasvattavat rakenteet toimivat. Koneiston tuho vaikutuksia ei analysoida kovinkaan laajasti ja teoksen nimen *how* onkin mekanismia tarkasteleva *miten*. Aiheeseen tutustuvalla tai Thomas Pikettyn pari vuotta myöhemmin julkaistua taloustieteellistä eeposta ujos-televalla teos toimii taustoituksena, jonka pohjalta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ilmenemismuotoihin tai taloudellisiin yksityiskohtiin voi tutustua. Toiveikkuidessaan se on ehkä jopa tarpeettoman sovinnollinen ja rakentava, vaikka räikeästä vastakkainasettelusta pidättäytyminen ja yhteisen edun korostaminen onkin mukavaa. Jos tyydytään verottamaan yli 100 000:n dollarin autoja ja vastaavaa räikeän ylenpalttista kulutusta, muttei saada kuluttajaa pois ensisijaisen toimijan paikalta, ollaan edelleen jumissa vanhoissa ajatusmallissa, eikä mikään oikeasti voi muuttua.

KIRJALLISUUS

Sassen, Saskia (2015) Expulsions: A Category for Our Age. Keynote-luento, CoHaB Summer School. SOAS, University of London. <https://www.youtube.com/watch?v=jYFvOqiW3c8>. Luettu 15.5.2018.

ERIARVOISUUS JA INTERSEKTIONAALISUUS

Iris Ridanpää, *VTK, Sosiologian opiskelija, Turun yliopisto*

Christine Eden: *Gender, Education and Work: Inequalities and Intersectionality*. Routledge, New York. 2017, 165 s.

Ison-Britannian Bath Spa -yliopiston kasvatustieteiden professori emerita Christine Edenin tutkimuksellisenä kiinnostuksen kohteena ovat koulutuksen ja työmarkkinoiden liittymäkohdat sekä sen ymmärtäminen, miten koulutuspolitiikan toteutus tuottaa tai haastaa eriarvoisuutta. Uusimmassa teoksessaan Eden tarkastelee sukupuolta, koulutusta ja työtä eriarvoisuuden ja intersektionaalisuuden näkökulmasta. Kirja keskittyy lähinnä eriarvoisuuteen Iso-Britanniassa. Teos koostuu kymmenestä luvusta, joista jokainen päättyy lukijan pohdintoja herättäviin kysymyksiin ja lukusuosituksiin. Tämä teos on osa Routledge Education Studies -sarjaa, joka tarjoaa perusteellisia johdattavia koulutuksen tutkimukseen. Sarjaan kuuluu tämän kirjan lisäksi Cathal Ó Siochrú:n *Psychology and the Study of Education*, Brendan Bartramin *International and Comparative Education*, Zeta Brownin ja Stephen Wardin *Contemporary Issues in Childhood* sekä Zeta Brownin *Inclusive Education*.

Kirjassa Eden väittää, että sukupuoliki-symykset ovat merkittävä syy epätasa-arvoon ja että naisten täytyy edelleen taistella tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eteen. Vaikka tytöt

pärjäävät paremmin koulussa ja vaikka tasa-arvolait ovat kehittyneet, naisilla on edelleen huonompi palkka, he ovat aliedustettuina valta-asemissa ja tekevät suhteettoman osan huolenpidosta ja lastenhoidosta. Valinnat, jotka rajoittavat vaihtoehtoja koulutuksessa ja työmarkkinoilla, vaikuttavat myös miehiin, mutta ne eivät estä miesten pääsyä valtaan, korkeampaan statukseen ja tuloihin. Edenin mukaan naisilla ei usein ole ääntä tai välineitä ymmärtää sortoaan.

Teoksen aluksi Eden kertoo sukupuolten välisen epätasa-arvon jatkuvuudesta ja muutoksesta sekä avaa aiheen historiallista perspektiiviä. Eden kertoo, että naiset ovat saavuttaneet paljon viimeisen 50 vuoden aikana. Siitä huolimatta institutionaalinen epätasa-arvo ja tietyt kulttuuriset ja sosiaaliset asenteet ovat edelleen sitkeässä. Esimerkkinä muutoksen ja jatkuvuuden prosesseista Eden esittelee, miten opetussuunnitelma sekä tyttöjen ja naisten koulutus ovat muuttuneet.

Teoksen eri luvuissa perehdytään tarkemmin muun muassa sukupuolten välisen epätasa-arvon avainteorioihin ja -keskusteluihin, saavutusten ja intersektionaalisuuden kaavoihin, hankittujen saavutusten kuiluihin ja sosioekonomiseen statukseen sekä etnisyyteen ja akateemisten saavutusten kuiluihin. Esillä ovat myös sukupuoli luokkahuoneessa ja sukupuoli-identiteetti kouluissa, sukupuolten välinen palkkakuilu sekä naisten työkokemukset. Jokaisessa luvussa analysoidaan ja tulkitaan alan viimeisintä tutkimusta epätasa-arvon eri ulottuvuuksista ja niiden risteämisestä. Eden painottaa epätasa-arvon intersektionaalisuutta, sillä hänen mu-

kaansa eri ulottuvuudet vaikuttavat eri ryhmiin eri tavalla ja tietty yhdistelmä luo erilaisen kokemuksen kuin jokin toinen.

Edenin mukaan intersektionaalisuus on merkittävä teoria, sillä se on auttanut tunnistamaan naisten kokemuksia halki luokkien, sukupuolten ja etnisyyksien moninaisuuden, mikä on haastanut binääristä sukupuoli- ja seksuaalisuuskäsitystä. Saavutusten kaavoja käsittelevässä luvussa esitellään naisten ja miesten pääsyä korkeakoulutukseen, mikä avaa sukupuolen, luokan ja etnisyyden intersektionaalisuutta. Sosioekonomisesta statuksesta kerrotaan, että luokka vaikuttaa pyrkimykseen ja että koulut tuottavat luokkaepätasa-arvoa eivätkä ne yksinään voi poistaa saavutusten esteitä työväenluokkaisilta. Etnisyyden osalta Eden korostaa, että sukupuolikuilu ja akateemiset saavutukset vaihtelevat etnisten ryhmien välillä, sillä jotkut ryhmät pystyvät vastustamaan rasismia muita tehokkaammin.

Kouluun keskittyvissä luvuissa käsitellään sukupuolten saavutuksia, opetussuunnitelmaa, opettajien odotuksia ja keskusteluja luokkahuoneen feminisoitumisesta. Lisäksi Eden kertoo sukupuolen ja seksuaali-identiteettien konstruomisesta ja haastamisesta kouluissa. Työtä ja työllisyyttä käsittelevässä luvussa tarkastellaan osallistumista työmarkkinoille sekä segregaatiota, osa-aikatyötä, matalapalkkaisuutta ja naisten pääsyä vaikutusvaltaisiin asemiin. Edenin mukaan kaikkiin naisiin vaikuttavat naisten töiden aliarvostaminen sekä käsitykset siitä, mikä on naisille ja miehille sopivaa työtä. Palkkakuilua selittävässä luvussa kerrotaan eron johtuvan nais-

ten kohtaamista epätasa-arvoisuuksista työmarkkinoilla, vaikka he ovat miehiä paremmin koulutettuja. Lopuksi Eden tutkii naisten työkokemuksia, kuten äitiysrangaistusta sekä vaihtuvia asenteita työn ja elämän tasapainottelua, lastenhoidon vastuuta ja seksuaalista häirintää kohtaan.

Teos päättyy Edenin loppupäätelmiin, joissa hän korostaa, että tyttöjen koulutus on uppoutunut kulttuurisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin asemiin tietynä aikana. Vaikka edelleen biologinen determinismi vaikuttaa naisten elämään, väitetään, että naiset voivat saada kaiken. Samalla oletetaan, että he hoitavat tämän kaiken. Tästä seuraa kustannuksia sekä miehille että naisille. Eden korostaa myös, että on tärkeä tunnistaa muutoksia, jotka tapahtuvat instituutionaalisten ja lainsäädännöllisten muutosten sekä yksilöiden ja ryhmien vuorovaikutuksesta. Hän ei myöskään halua unohtaa yksilöiden toimijuutta, sillä yksilöt haastavat nykyiset käsitykset feminiinisyydestä. Lopuksi hän painottaa intersektionaalisuuden merkitystä yksilöiden kokemusten ymmärtämisessä. Edenin mukaan intersektionaalisuuden on todistettu olevan merkittävä tekijä epätasa-arvon muotojen ymmärtämisessä. Jotta voidaan vähentää sukupuolten välistä epätasa-arvoa, täytyy käydä käsiksi myös luokkaan ja rasismiin instituutioissa ja kulttuurisissa arvoissa.

Teoksen lukemalla saa perusteellisen käsityksen sukupuolen, koulutuksen ja työelämän intersektionaalisuudesta ja niiden epätasa-arvoisuudesta. Eden muistuttaakin jokaisessa luvussa, että eri sosiaalisten ulottuvuuksien intersektionaalisuus vaikuttaa eriarvoisuuteen ja

sen kokemuksiin eikä vain yhtä ulottuvuutta tarkasteltaessa voida ymmärtää eriarvoisuutta. Kirja on tosin ajoittain vaikealukuinen lyhenteiden runsaan viljelyn takia. Toisaalta lukija voi aina palata kirjan alussa annettuun listaan käytetyistä lyhenteistä.

Teoksessaan Eden ei myöskään pysty jokaisen ulottuvuuden kohdalla perustelemaan erityisen hyvin eriarvoisuuden intersektionaalisuutta, sillä kaikissa tutkimuksissa ei ole huomioitu monia ulottuvuuksia. Useimmiten tutkimukset erottelevat vain naiset ja miehet. Kirja jättää käsittelemättä seksuaalivähemmistökysemykset ja -kokemukset, sukupuolittuneen ruumiin konstruoinnin ja tähän liittyvän markkinoinnin sekä sosiaalisen median vaikutuksen nuorten elämään. Vaikka seksuaalisuus ja sosiaalinen media ovat tärkeitä aiheita, teos pysyy selkeämpänä käsitellessään lähinnä luokka, sukupuolta ja etnisyyttä. Tämän takia kirja sopii myös aloittelijalle, sillä se käsittelee vain muutamia perustavanlaatuisia eroja.

Teos sopii oppikirjaksi jopa aiheeseen vasta tutustuvalla opiskelijalla. Se lähtee liikkeelle aivan perusasioista ja jatkaa sitten konkreettisiin tutkimuksiin siitä, miten eri ulottuvuudet vaikuttavat eriarvoisuuden syntyyn ja ylläpitoon. Teos toimii myös oppikirjana. Sen jokaisen luvun lopussa on kysymyksiä, joilla voi testata omaa tietämystä ja reflektoida omaa ymmärrystä ja oletuksia. Ja vaikka kirja käsittelee lähinnä Isoa-Britanniaa, on sen pääsanoma siirrettävissä suomalaiseseen kontekstiin, sillä samat sosiaaliset ulottuvuudet vaikuttavat myös meillä.

AJANKOHTAINEN PERUSTEOS TERVEYDEN ERIARVOISUUDESTA

Riina Malin, *VTK, Sosiologian opiskelija, Turun yliopisto*

Mel Bartley: Health inequality – an introduction to concepts, theories and methods. Polity Press, Cambridge UK. 2017, 264 s.

Vuonna 2017 ilmestynyt Mel Bartleyn Health inequality – an introduction to concepts, theories and methods on terveyden eriarvoisuutta käsittelevä oppikirja. Teos pyrkii vastaamaan kysymyksiin siitä, mitä on terveyden eriarvoisuus, missä sitä esiintyy, millä metodeilla tutkittu, millaisilla selitysmalleilla pyritty tähän mennessä selittämään sekä mitä terveyden eriarvoisuuden tutkimuksessa tulisi huomioida tulevaisuudessa. Mel Bartleyta pidetään yhtenä länsimaiden arvostetuimmista terveys-sosiologeista, ja hänen kirjoittamiaan teoksia klassikoina. Bartley onkin kirjoittanut useita teoksia, jotka käsittelevät terveyden eriarvoisuutta. Käsillä oleva teos on toinen ja uudistettu painos vuonna 2004 ilmestyneestä kirjasta.

Bartley esittää, että nykytutkimustiedon mukaan elämäntulon näkökulma on olennainen selitettäessä terveyden eriarvoisuutta. Terveyden eriarvoisuuden ymmärretään muodostuvan ihmisen elämäntulon aikana, erilaisissa olosuhteita eikä niinkään yksittäisten tekijöiden vaikutuksesta. Onkin aiheellista ja perusteltua, että Bartley on uudistanut teostaan vastaamaan viimeisintä tutkimustietoa terveyden eriarvoisuudesta.

Bartley on yksittäisten terveyden eriarvoisuuden selitysmalleja käsittelevien lukujen lisäksi kirjoittanut yhden luvun elämänkulun näkökulmasta, joka kokoaa muita selitysmalleja yhteen. Kirjan tarkoituksena ei ole antaa yhtä yleistä teoriaa terveyden eriarvoisuudesta. Se pyrkii ennemminkin tarjoamaan lukijoille edellytykset ymmärtää ja arvioida tutkijoiden esittämiä argumentteja aiheesta.

Kirja lähtee liikkeelle määrittelemällä sosiaalisen ja terveyden eriarvoisuuden. Se esittelee eriarvoisuuden muotoja ja mittaamistapoja, unohtamatta mainita sosiologian klassikoita Marxia ja Weberiä. Bartley toteaa heti luvun alussa, että esimerkiksi mittarit ja käsitteet, joilla aiemmin on tutkittu terveyden eriarvoisuutta, ovat vuosien aikana muuttuneet. Tämän vuoksi nykyisiin tutkimustuloksiin terveyden eriarvoisuudesta tulee suhtautua tutkijoiden parhaana yrityksenä selittää terveyden eriarvoisuutta, ei täytenä totuutena. Bartley myös korostaa sitä, miten sekä historiallinen että eri maiden välinen vertailu antavat olennaista tietoa siitä, miksi terveyden eriarvoisuutta on olemassa. Kirjassa kulkeekin koko ajan punaisena lankana kriittinen suhtautuminen aiempaan terveyden eriarvoisuuden tutkimukseen. Kriittisyys on kirjan vahvuus. Näin Bartley tulee osoittaneeksi, että tuntee aikaisemman tutkimuksen ja sen mahdolliset puutteet, mutta myös mahdollisuudet.

Teoksen pääpaino ei ole terveyden eriarvoisuuden metodeissa, mutta Bartley haluaa kuitenkin antaa niistä lukijalle yleiskuvan. Tämä auttaa ymmärtämään terveyden eriarvoisuutta. Hyvä

esimerkki siitä, miten Bartley huomioi kirjassaan niin laajemman yleisön kuin alan opiskelijatkin on se, kun hän selittää metodeista yleisesti, mutta avaa samalla myös joitain monimutkaisemmista metodeista, jotka saattavat kiinnostaa esimerkiksi alan opiskelijoita.

Käsitteiden ja metodien avaamisen jälkeen käsitellään terveyden eriarvoisuuden selitysmalleja yksi kerrallaan. Selitysmalleja ovat käyttäytyminen ja kulttuuri, psykososiaaliset tekijät sekä materiaaliset tekijät. Bartleyn mukaan paras mahdollinen selitys terveyden eriarvoisuudelle saataisiin, jos yhdisteltäisiin näitä kaikkia kolmea selitysmallia. Hänen mielestään tulee kuitenkin ensin ymmärtää kaikki mallit yksitellen, ennen kun niitä voi yhdistellä. Bartley vertaa eri selitysmallien hyviä ja huonoja puolia sekä esittää, miten eri malleja voi yhdistellä riippuen siitä, miten eriarvoisuuden muotoa tarkastellaan.

Seuraavaksi Bartley käsittelee kirjassaan terveyden eriarvoisuutta selittäviä makrososiaalisia malleja, kuten eri alueiden ja valtioiden välisiä eroja terveyden eriarvoisuudessa. Tämän jälkeen hän käsittelee omissa luvuissaan terveyden miesten ja naisten välistä sekä etnistä eriarvoisuutta. Lopuksi Bartley kirjoittaa terveyden eriarvoisuudesta elämänkulussa. Kirjailija muistuttaa, että vaikka hän teoksen ensimmäisessä painoksessa kohteli elämänkulun näkökulmaa yhtenä mallina, on tämä enemmän kehys kaikille aiemmille selitysmalleille.

Bartley pitääkin elämänkulun vaikutusta terveyden eriarvoisuuteen olennaisena tekijänä ja ihmettelee, miksi aiemmassa terveyden eriarvoisuuden

tutkimuksessa on keskitytty niin suuresti vain yhteen elämän ajankohtaan kerrallaan. Tulevaisuudessa terveyden eriarvoisuuden tutkimisen jatkaminen on Bartleyn mielestä ensiarvoisen tärkeää, sillä poliittisia toimia, joilla eriarvoisuutta pyritään vähentämään, pystytään suunnittelemaan vasta sitten, kun terveyden eriarvoisuus on tunnistettu. Bartley jättää lukijalle vastuun valita, millaisia selitysmalleja käyttää missäkin terveyden eriarvoisuuteen liittyvässä tilanteessa. Kirjan tarkoituksena ei siis selvästikään ole suoraan antaa vastausta siihen, miten terveyden eriarvoisuutta tulee eri tilanteissa selittää, vaan siinä ainoastaan esitellään erilaisia vaihtoehtoja.

Kirjan rakenne on toimiva, sillä se etenee yksittäisestä yleiseen. Luvut ovat sopivan pituisia, teksti on yleistajuista ja esimerkkejä on paljon. Bartleyn esittämät esimerkit ja taulukot helpottavatkin ymmärtämään esimerkiksi sitä, millaisissa tilanteissa terveyden eriarvoisuutta esiintyy, ja miten terveyden eriarvoisuuden esiintyvyys on muuttunut vuosikymmenten varrella. Toisaalta esimerkit ja taulukot antavat terveyden eriarvoisuudesta turhan yksipuolisen kuvan, sillä niitä on tehty vain vauraista maista. Esimerkiksi kehittyvien maiden osalta esimerkit ja taulukot jäävät puuttumaan. Tämän voi kuitenkin ymmärtää, sillä kehittyvien maiden terveyden eriarvoisuudesta ei välttämättä ole kerätty ainakaan kattavia tilastoja. Kirjan selkeyttä lisää, että tekstissä huomautetaan, kun jostain aiheesta tullaan kertomaan tarkemmin myöhemmissä luvuissa. Näin lukija voi siirtyä lukemaan suoraan juuri sitä, mikä häntä kiinnostaa. Lisäksi jokaisen luvun jälkeen on suositeltu aihetta

käsittelevää kirjallisuutta. Tällä Bartley osoittaa, että hänen teoksensa on ikään kuin vain esittely aiheesta. Eri aiheista kiinnostuneet voivat tutustua niihin tarkemmin lukemalla lisää muualta.

Kaiken kaikkiaan teos on yleistajuinen ja melko helppolukuinen. Se kertoo tiivistäen olennaisimman siitä, millaista sosiologista terveyden eriarvoistumisen tutkimusta tällä hetkellä tehdään. Kirja on kirjoitettu tiiviisti niin, että siinä kerrotaan vain pääasiat sen sijaan, että pyrittäisiin kertomaan tyhjentävästi kaikki terveyden eriarvoisuudesta sosiologisesta näkökulmasta. Havainnollistavat esimerkit ja taulukot auttavat saamaan käsityksen esimerkiksi siitä, miten terveyden eriarvoisuus on muuttunut vuosien varrella. Juuri selkeytensä ja tiiviytensä ansiosta *Health inequality* -teos sopii luettavaksi laajallekin yleisölle. Toisaalta siinä myös syvennetään tietoa niin, että se toimii esimerkiksi terveyden eriarvoisuutta käsittelevänä oppikirjana.

Kirjan rakenne on toimiva. Siinä edetään käsitteiden ja metodien määrittelystä terveyden eriarvoisuuden esiintyvyyteen ja selitysmalleihin. Kirja onnistuu mielestäni vastamaan kysymykseen, miksi terveys on edelleen eriarvoistunutta, vaikka aiheesta on opittu vuosien varrella paljon uutta ja on pantu alulle monia poliittisia toimia eriarvoisuuden vähentämiseksi. Kirja antaa tiivistetyn mutta tarpeeksi kattavan kuvan siitä, mitä on terveyden eriarvoisuus, millaisilla metodeilla sitä on tutkittu sekä millaisia teorioita ja näkökulmia siitä on esitetty. Kirja on yleisteos, johon kaikkien terveyden eriarvoisuudesta kiinnostuneiden kannattaa tutustua.